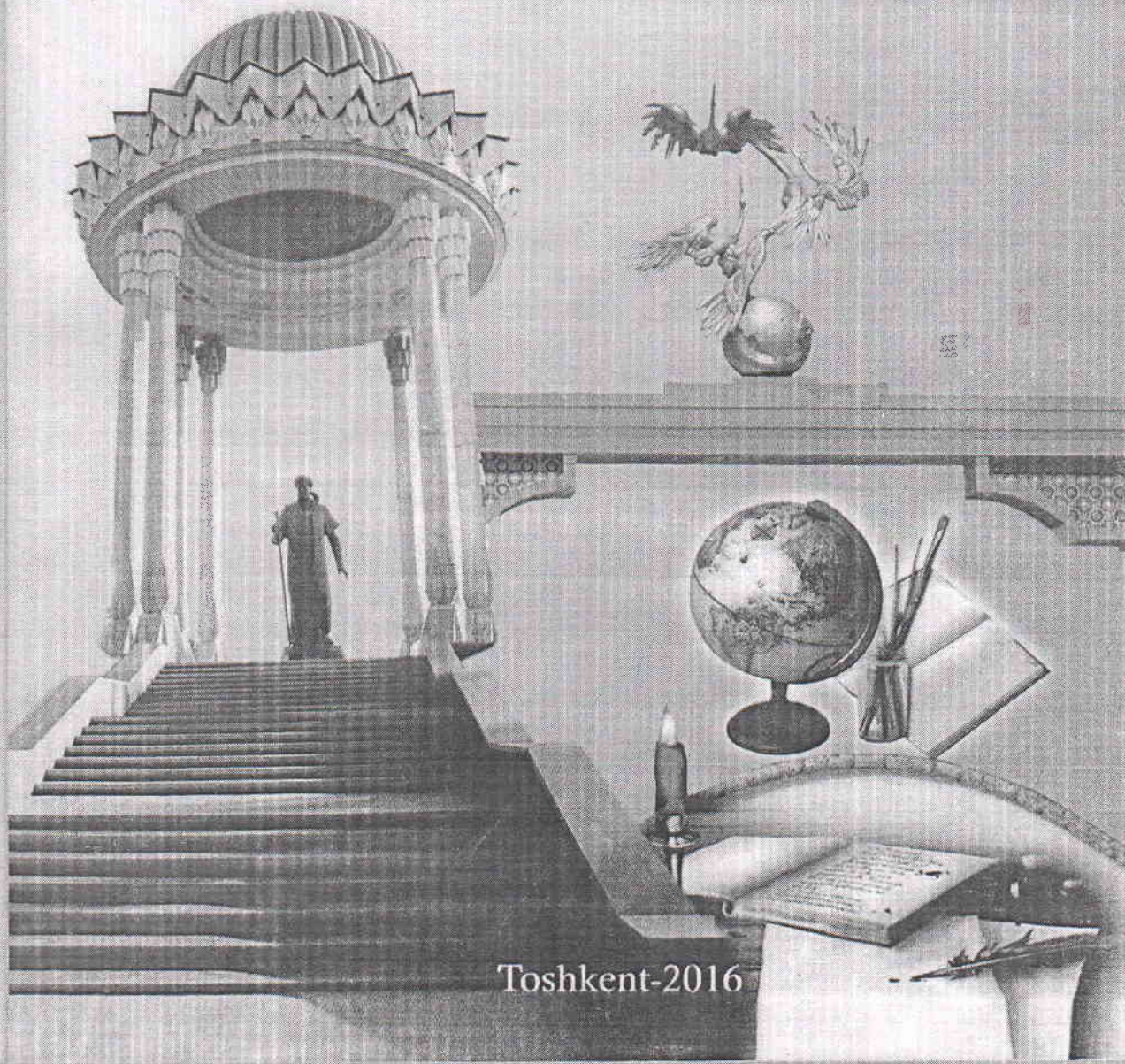

TAFAKKUR VA TALQIN

Toshkent-2016

SHAKLLANISHIDA ADABIYOTNING AHAMIYATI

N.Hasanova, A.Jumayev (JDPI)

Millat tarbiyasi hamma zamonlarda ham eng zarf masala bo'lib kelgan. Sharq mutafakkirlari farzand tarbiyasiga alohida e'tibor berib kelganlar. "Kalila va Dimna" nomi bilan mashhur bo'lgan hindlarning "Pantachantra" (Besh hikoyat), "To'linoma" nomi bilan shuhrat qozongan "Snukasaptati" (To'lining yetmish hikoyasi), Yusuf Xos Xojibning "Qutadg'u bilig" (Baxt-saodatga yo'llovchi bilim), Muslihiddin Sa'diyning "Guliston" va "Bo'ston", Nosiriddin Rag'busiyning "Mansabi Rag'busiy", Alisher Navoiyning "Mahabbat ul-qulub" (Ko'ngillarning sevgani), "Hayrat ul-abror" (Yaxshi kishilarning hayratlanishi), Gulxaniyning "Zarbulmasaf" kabi o'nlab durdona asarlari ko'p asrlar davomida farzandlar tarbiyasida dasturulamal vazifani o'tab kelmoqda.

Bu asarlar necha-necha avlodga vatanparvarlik, poklik, rostg'oylik, mehnatsevarlik kabi ko'plab insoniy fazilatlarni singdirib kelayotgani an'anaviy emas. Mana shunday tarbiyaviy jihatdan qimmatli asarlar orasida Unsurulmaoliy Kaykoshning "Qobusnoma" asari Sharq xalqlari orasida ma'lum va mashhurdir. Bu asar 1860-yilda

o'zbek tiliga birinchi marra buyuk o'zbek shoiri va mutaffakkir Muhammad Rizo Ogahiy tomonidan tarjima qilindi. Asar 44 bobdan iborat bo'lib, barcha boblar inson tarbiyasiga oid pand-nasihatlarni va hikoyatlardan tashkil topgandir.

Bizga ma'lumki, sharq xalqlarida milliy an'ana, urf-odat, udum va hatto turmush tarzlarida bir-biriga yaqinlik, o'xshashlik, qadriyat sirli umumiylik mavjud. Mana shu jihatlar G'arb xalqlaridan farqli, o'laroq Sharq xalqlarida o'ziga xos fazilatlar paydo qilganki, bunda biz yuqorida nomlarini qayd etgan tarbiyaviy asarlarning alohida o'rni bor deb o'ylaymiz.

Ma'lumki, Sharq xalqlari hayotida ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlar, mehmonnavozlik, saxovatpeshalik kabi fazilatlar g'arb xalqlaridan tubdan farq qiladi. Bu borada o'zbek xalqi ham boshqalarga ibrat bo'larli fazilatlarga ega. Masalan, er-xotin o'rtasidagi nikohning har ikkala jins vakili tomonidan muqaddas deb bilishi va uni umr bo'yi saqlab qolishga bo'lgan intilishi, shuningdek, ota-onalar tomonidan farzandlarga ko'rsatilayotgan mehr, ularni ulg'aytirib jami-

yatga foydali shaxs etib tarbiyalashga bo'lgan intilish, farzandlarning ota-onalarga bo'lgan g'amxo'rliqi, ularning keksaygan, kuchdan qolgan yoki kasalmand bo'lganlarida parvarishlashga bo'lgan intilishlari mana shu sharqona tarbiya mahsuli bo'lib, uni har bir ota-ona yoki farzand maxsus buyruq yoki ko'rsatma orqali emas, balki o'z xohishi bilan vijdonan bajarishi umumsharqona tarbiya mahsulidir.

Bu borada diniy ta'lim-tarbiyaning ham munosib o'rni bo'lib, "Qur'oni Karim" va "Hadisi Sharif"larda bayon qilingan ibratli kalimalar va ularning ma'nosini to'g'ri talqin etishning muhim ahamiyati bor.

J. Tulenov o'zining "Qadiryatlar falsafasi" kitobida "Jamiyat taraqqiyoti quyi bosqichlardan yuqori bosqichga, o'tmishdan kelajakka tomon rivojlanib borgan sari ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy, siyosiy taraqqiyotga xalq ommasining roli, g'ayrati, uyushqoqligi ortib va chuqurlashib, inson amaliy faoliyati jadallashib boradi. Bu unuminsoniyatga xos qonuniyatdir. Jamiyatimiz tarixiy maqsadlarining ko'lami keng. Inson shaxsi barkamol bo'lsa, faol mehnat qilsa, ijtimoiy-siyosiy ishlarda faol ishtirok etsa, mamlakatimiz shu qadar tez rivojlanadi va mustahkamlanadi. Insonning ijodi, tashabbusi jamiyatimizning kuchi va hayotiyligining eng muhim manbaidir", deb ta'rif bergan.

Darhaqiqat, oldimizga rivojlangan demokratik huquqiy jamiyat qurishni maqsad qilgan ekanmiz eng avval ushbu jamiyatni quruvchi fuqaroni yani har tomonlama yetuk komil insonni tarbiyalab yetishtirishimiz zarur.

Mustaqilligimizning dastlabki kunlaridanoq bu ishga jadal kirishildi. Ayniqsa ta'limni isloh qilish 1997-yil avgust oyida qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida"gi qonunlar hamda ularning bajarilishini muvaffaqiyat bilan olib borish jamiyatimizning shu 24 yil davomida jadal rivojlanishini ta'minladi. Yurtboshimiz I.A. Karimov "Men Abdulla Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo janat, - yo halokat, yo saodat, - yo falokat masalasidir", degan fikrini ko'p mushohada qilaman. Buyuk ma'rifatparvarning bu so'zlari asrimiz boshida millatimiz uchun qanchalar muhim va dolzarb bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda biz uchun ham shunchalik, balki undan ham ko'ra muhim va dolzarbdur. Chunki ta'lim-tarbiya ong mahsuli, lekin ayni vaqtda ong darajasi va uning rivojini ham belgilaydigan omildir. Binobarin, ta'lim-tarbiya tizimini o'zgartirmasdan turib ongni o'zgartirib bo'lmaydi. Ongni, tafakkurni o'zgartirmasdan turib esa biz ko'zlagan oiliy maqsad - ozod va obod jamiyatni barpo etib bo'lmaydi", degan edilar.

Milliy qadriyatlarimiz bo'lmish tarixiy shaxslar, buyuk allomalarimizning qadriyatlarini tiklan-

ishini mustaqilligimizning dastlabki yillarida ro'y bergan iqtisodiy va siyosiy bo'htonlar sharoitida amalga oshirganimiz chinakam qahramonlik bo'lib, buning uchun xalqimiz yurtboshimizdan minnatdordir. Yurtboshimizning "Tarixni bilmay turib kelajakni yaratib bo'lmaydi" - degan so'zlari hozirgi va kelgusi avlod uchun mustaqilligimizni mustahkamlash, uni har-xil balo-qazolardan asrash, ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sohalarida uning obro'sini yanada yuqori ko'tarish, jahon hamjamiyatidagi nufuzini oshirish yo'lida qilinadigan sa'y-harakatlari uchun dasturamal bo'lib qolishiga ishonamiz. Bularning barchasi kelgusi avlod tarbiyasida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning ma'naviy jihatdan kamolga yetishida, har xil yot g'oyalar va mafkurlarga aldanmasdan, yanada maqsad yo'lida birlashishiga, sobitqadam bo'lishiga olib keladi deb, umid qilamiz.

Keyingi yillarda ro'y berayotgan voqea va hodisalar, ayniqsa, mustaqilligimizni mustahkamlashda qilinayotgan xayrli ishlarimizga to'sqinlik qilish uchun harakat qilayotgan tashqi kuchlar anchagina faollashdi. Ular terrorchilik va qo'poruvchilik ishlarini olib bordilar, lekin bu ishlar samara bermagach boshqa yo'l tutishga, ya'ni qanday bo'lmasin mamlakatimiz sha'nini yerga uruvchi ishlarni amalga oshirishni o'zlariga maqsad qilib olganlar. Fuqarolarimizni aldov va moddiy rag'batlantirish kabi yo'llar bilan g'yohvandlik, qimorbozlik, noqonuniy migratsiya, ya'ni odam savdosi kabi jamiyatimizga yot illatlarni urchitishga harakat qilmoqdaki, bunday holatlar bilan also murosasiz qilib bo'lmaydi. Ayniqsa xotin-qizlarimizning aldov yo'li bilan chet ellarga olib ketilishi va ularning haq-huquqlarini poymol qilishi kechirib bo'lmaydigan, mamlakatimiz sha'niga dog' bo'lib tushadigan xolatlardir. Bunday holatlarga yo'l qo'ymaslik uchun ommaviy axborot vositalari orqali va huquq-tartibot organlari va joylardagi xotin-qizlar qo'mitalari boshlang'ich tashkilotlari orqali tushuntirish va profilaktika ishlari muntazam olib borilmoqda.

Xalqimizda "Bolani ko'cha buzadi" - degan naql bor. To'g'rirog'i, bolani ko'cha emas, balki e'tiborsizlik, qarovsizlik buzadi. Biz yuqorida nomlarini keltirgan va muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan adabiyotlarga, ularni o'qish, ularni mushohada qilishga farzandlarimizga o'rgata borsak, ularda milliy axloq aqidalarimizga bo'lgan mustahkam e'tiqodni shakllantira olsak, o'ylaymanki ularni har qanday tashqi ta'sir va axloqimizga yot bo'lgan qarashlardan himoya qilgan bo'lamiz.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yosh avlod bizning kelajagimiz, ularga berilgan to'g'ri tarbiya yuksak milliy axloq va e'tiqod kelajagimiz xayrli bo'lishini, millatimiz obro'sini va nufuzini saqlab qolishimizni va uni yanada yuqori cho'qqilarga

tarishimizni ta'minlaydi. Bu ishda bizga eng yaxshi qo'llanma qanday janr va yo'nalishda o'lmasin o'zida axloqiy g'oyalar, ibratli jum-

larni aks ettirgan adabiyotlar bo'lib qoladi. Radio va televideniye, teatr, kino san'ati, musiqa va tasviriy san'at bu ishda bizga ko'mak beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I. A. Karimov. "Barkamol avlod orzusi" - T., Sharq nashriyoti, 1999.
2. I. A. Karimov. "Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori" - T., Sharq, 1998.
3. S. Dolimov. "Qobusnoma" T., O'qituvchi, 2006.
4. J. To'lanov "Qadriyatlar falsafasi" - T., O'zbekiston, 1998.
5. O'zbekiston Milliy Universiteti "Ma'naviy salohiyat" - T., 2009.
6. Raxmatulloh Nosir. "Olam yizin obod qil" T., Yangi asr avlodi, 2004.

MUNDARIJA

Сўзбоши	3
Сўз мулкининг соҳибқирони проф. О.Жўраев (ЖДПИ)	4
Моҳир таржимон ва матншунос доц. У.Қасимов (ЖДПИ)	5
Ёш авлодни камолотга етказишда халқ дostonларининг ўрни проф. У.А.Жуманазаров (ЖДПИ), п.ф.н. Д.У.Жуманазарова (ЖДПИ)	8
Адабиёт – маънавият фарзанди ф.ф.н.Ю.Каримова, (ЖДПИ)	9
“Alpomish” dostonida soʻzning sehrli qudrati f.f.n. A.Tursunqulov (ЖДПИ)	12
Sohir Sayqaliyning “Qissai Sayqaliy” dostoni xususida f.f.n. S.Soyirov (JDPI)	13
Асқад Мухторнинг “Чинор” романига яна бир нигоҳ ф.ф.д. Ш.Дониярова(ЖДПИ)	15
Ўзбек болалар адабиётида фольклорнинг ўрни ва аҳамияти доц. Н.Соатова (ЖДПИ)	17
Юксак маънавиятнинг шакллантиришда шеърининг ўрни доц. О.Каримов (НамДУ)	19
Нодира девонидagi наът газаллар ф.ф.н. С.Эшонхўлова (ЖДПИ)	20
Komyob's work “Tavorikh ul-khavonin” is a learning source of national spirit f.f.n. J.Joʻrayev (JDPI)	21
“Лайли ва Мажнун” дostonларида илоҳий инқ мотиви таҳлили ф.ф.н. З.Мамадалиева, О.Шодиев, талаба (ЖДПИ)	22
Халқ дostonлари матни поэтикасида аллитерация ф.ф.н. Г.У.Жуманазарова (ЖДПИ)	24
Икки тил эгасининг икки ҳикояси А.Абдувалиев, Ж.Жўраев (ЖДПИ)	26
Хилватий поэтикасининг адабий герменевтик таҳлили катта илмий ходим-изланувчи О.Болтабаева (НамДУ)	27
Erkin Samandarning “Ajdodlar qilichi” tarixiy dramasi ning poetik talqini I.Ibragimov, katta ilmiy xodim-izlanuvchi (JDPI)	29
Самарқанд шаҳри номиният келиб чиқиши ҳақидаги топонимик ривоятлар катта илмий ходим-изланувчи Т.Қўчқоров (ЖДПИ)	30
Андалибиянинг «Бобо равшан» қиссаси ҳақида ўқитувчи И.Фармонов (ЖДПИ)	33
Поэтик синтаксис юзасидан айрим хулосалар А.Тўйчиев(ЖДПИ)	34
Komediya janrida anʻanaviylik M. Joʻrayev, O. Mamirov (JDPI)	36
Тағор даҳосига таъзим Ж.Лутфуллаев (ЖДПИ)	37
Носирхожа валади Мансурхожанинг “Лайли ва Мажнун” дostonи ҳақида баъзи мулоҳазалар И. Жўраев (тадқиқотчи) Л.Самбаров (ЖДПИ)	39
Shaxs kamolotining shakllanishida adabiyotning ahamiyati N.Nasirova, A.Jumayev (JDPI)	41
Ижтимоий ҳаёт масалаларининг қаҳрамон сиймосида акс этиши Ж.Лутфуллаев (ЖДПИ), Д.Элтаева (4-курс)	43
Oʻzbekona dard – oʻzbekcha tarbiya vositasi oʻqituvchi J.Matnazarov, R.Abdirimova talaba (UrDU)	45
Артур Конан Дойл ҳаёти ва ижоди Ф.Н.Норбеков, Р.У.Норбекова(ЖДПИ)	46
Шеърин таржимада услубий ёндашувлар Д.Салимова (ЖДПИ)	47
Асқад Мухторнинг ҳикоятчиликдаги услубий изланишлари Б.Ҳасанова(Қўқон ДПИ)	49
Bobur kichik sheʼriyatining janr xususiyatlari S.Yunusov (“Sayiljoy” akademik litseji)	52
Navoiy ijodida xotin-qizlar obrazi D.Abdumalikova (JDPI 1-AL)	53
XVII-XVIII asrlarda Movarounnaхrda ijtimoiy-maʼnaviy muhit Z.Foziev (ЖДПИ)	53